

Evidenciajelölő kifejezések grammatikalizációja viszonyaik hálózatában

Absztrakt

Kugler Nóra

Előadásomban hat lexikalizálódott, elsődlegesen vizuális tapasztalatra, a megnyilatkozó érzékelésre utaló evidenciajelölő kifejezés (láthatóan, láthatólag, szemmel láthatóan, szemmel láthatólag, szemlátomást, látszólag) korpuszalapú elemzésének eredményeire építve azt mutatom be, hogyan motiválható a kifejezések gyakorisági adatainak és funkcióinak összefüggése. A Joan Bybee által kidolgozott hálózati modellben (Bybee 1985) vizsgálom a szerkezeti hasonlóságokkal, a sémával (és az eltérésekkel) összefüggő motiváltságot a kifejezések grammatikalizációjában (vö. még Bybee–Perkins–Pagliuca 1994).

Az adatok alapján kimutatható, hogy a hat kifejezés egyike sem jelöl elsődlegesen vizuális forrást. A szemmel láthatóan és a szemlátomást esetében a központi funkció (vö. Langacker 2008: 34kk.) annak jelölése, hogy a beszélő a célszerkezetet (amelynek eléréséhez referenciapontként szolgál) általa megtapasztalt, megfigyelt és feldolgozott szituációként reprezentálja (Langacker 2006: 18), a megfigyelés azonban nem kizárólag vizuális észlelésen alapul, hanem többféle módon megszerezhető, komplex tapasztalat kiértékeléseként értelmezhető. A tapasztalatra épülő következtetés és vélekedés (az episztenciális modalitás) jelölése a prototipikus funkció a láthatóan, láthatólag, szemmel láthatólag esetében. A látszólag alkalmazásával a beszélő a tagmondabeli eseményt jellemzően megtévesztő tapasztalatként vagy téves következtetésként mutatja be. A hat kifejezés közül erre jellemző a legkevésbé a beszélői vélekedés jelölése, és ez kötődik leginkább a tapasztalathoz, de sajátossága, hogy kontrafaktív jelölőként annak megbízhatatlanságát helyezi előtérbe.

A feltárt jelentésváltozási folyamatok arra szolgálnak bizonyítékokat, hogy az evidencialitás és az episztemikus-inferenciális modalitás kategóriái között a grammatikalizáció folyamatában megvalósul az átjárhatóság, mégpedig az evidencialitás episztemikus-inferenciális (episztenciális) modalitás irányban (vö. Plungian 2001: 354, 356). A változás a szubjektivizáció egyre nagyobb fokát mutatja (Traugott 1995). A kategóriák szemantikai tartományainak kapcsolata mellett a folyamatban az is szerepet játszhat, hogy a magyarban az episztenciális modalitásnak lényegesen nagyobb számban vannak lexikalizálódott jelölői, mint az evidencialitásnak, és a jelölők gyakorisága is jóval meghaladja az evidenciajelölő kifejezések gyakorisági mutatóinak értékeit; továbbá az evidenciajelölés a magyarban opcionális, és nincs jól strukturált jelölőrendszere, ezzel szemben az episztemikus-inferenciális modalitásnak grammatikalizált paradigmatis lexikális (segédigék) és morfológiai jelölői (-hAt, módjelek) egyaránt vannak.

Irodalom:

- Bybee, Joan L. 1985. Morphology. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Bybee, Joan – Perkins, Revere – Pagliuca, William (eds) 1994. The evolution of grammar. Chicago: The University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald W. 2006. Subjectification, grammaticization, and conceptual archetypes. In: Athanasiadou, Angeliki – Canakis, Costas – Cornillie, Bert (eds.): Subjectification. Various paths to subjectivity. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 17–40.

- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive grammar: A basic introduction*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Plungian, Vladimir A. 2001. The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 33: 349–57.
- Traugott, Elizabeth Closs 1995. Subjectification in grammaticalisation. In Stein, Dieter – Wright, Susan (eds.) *Subjectivity and subjectification*. Cambridge: Cambridge University Press.